

Vize a cesty šamanského pěvce

| Vít Erban |

Stěžejními tématy Snyderovy tvorby je především vztah lidské kultury a divočiny (přírody, přirozenosti), dále ekopoetika (psaní o přírodě a „přirozené psaní“ ve smyslu nalézání analogie mezi lidskou tvorbou a přírodním, evoluční kreativitou), etnopoetika (odkrývání podstaty poezie teoretickým studiem i experimentálním využíváním primitivních, tedy prvotních forem ústní slovesnosti), znovuosídlování (znovunalézání smyslu pro život v místě se všemi kulturními a ekologickými důsledky) a nutnost zachování kulturní plurality a biologické diverzity.

„Snyder je pokládán za jednoho z velkých syntetizujících intelektů současnosti pro svou schopnost odkrývat zřetelné asociace mezi zdánlivě neslučitelnými oblastmi vědění [...]. Jeho originalita spočívá v převzetí toho nejlepšího ze ‚starých‘ myšlenek (od Aldo Leopolda až po paleolit) a v jejich slučování a třibení do nových konfigurací [...]“ (Dodge, in SNYDER, 1999b, předmluva).

Ač se Snyderovo dílo může zdát zcela vyvážené z židovsko-helénsko-křesťanské tradice, už samým gestem odmítnutí, kritiky či opozice je jeho tvorba do této tradice pevně včleněna a nebyla by bez ní vůbec myslitelná. Navíc některé základní hodnoty, na nichž Snyder staví (ať už jde o svobodu a seberealizaci jednotlivce, soběvládnoucí, tedy demokratickou společnost či o myšlenku přiznání „práv“ mimolidské přírodě), jsou převzaty z euroamerické kulturní tradice. Snyder propojuje některé aspekty euroamerické kultury s prvky jiných kulturních okruhů či epoch ve prospěch hloubky, soudržnosti a univerzálnosti svých představ. Neusiluje o podkopání základních hodnot a smazání euroamerické kultury, ale o zahájení mezikulturního dialogu, rozpuštění tradičního etnocentrismu a eurocentrismu a nastolení otevřené a tvůrčí kultury, která bude schopna bez předsudků přijímat to, co se zdá být v celosvětově pokladnici kulturního dědictví užitečné a potřebné pro přežití člověka a zachování života na Zemi. „Buddhistické učení [...] říká, že pravým zdrojem soucitu a etického chování není paradoxně nic jiného než osobní uvědomění si bezpodstatnosti a přirozené pomíjivosti všeho. Animismus a pohanství do velké míry oslavují přímou skutečnost a její nevyhnutelnou bolest a smrt a stvrzují krásu tohoto procesu. Přidejte k tomu teorii ekosystémů a dějiny životního prostředí a bude vám jasnější, o co tu jde“ (SNYDER, 2002, s. 214).

Snyder uvažuje o člověku, jeho podstatě, povaze a místu v přírodě vždy v kontextu několika desítek tisíců let, tedy v dostatečně širokém časovém záběru, aby se mu ukázaly spe-

cifické vlastnosti člověka jako druhu, příčiny a důsledky jeho chování, a aby se mu co nejzřetelněji vyjevila naše možná budoucnost a současná rizika. Je přesvědčen, že postupné sblížení jednotlivých kulturních okruhů (nikoliv však jejich splynutí — Snyder se vždy angažoval ve prospěch zachování kulturní rozmanitosti a uchování kulturní identity) má svou historickou logiku a že syntetická, synkretická a interdisciplinární (mezioborová) forma myšlení plně odpovídá potřebám současnosti. V tomto smyslu pohlíží na současnou epochu jako na klíčový a nevyhnutelný dějinný moment. „Součástí naší modernosti je sama skutečnost našeho vědomí, že jsme spojeni s našimi počátky, že jsme současníky všech období, členy všech kultur. Semena každé společenské struktury či zvyku jsou v naší mysli“ (SNYDER, 2000, s. 216). „Nyní dáváme dohromady všechna dějinná vlákna a propojujeme moderní vědu s primitivními a archaickými prameny“ (cit. dílo, s. 217).

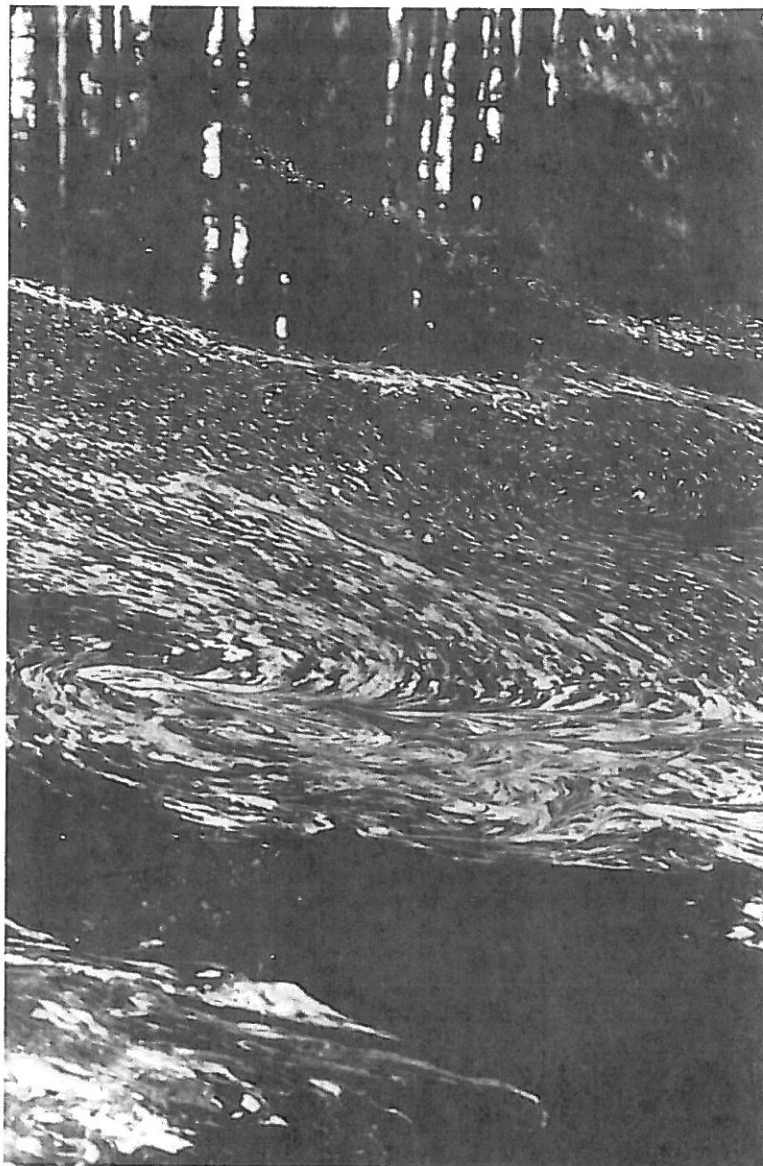
Snyder velmi plodně kombinuje poznatky z prehistorie, kulturní antropologie, ekologie, ale také lingvistiky a dokonce i zoologie, botaniky a geologie. Jeho interdisciplinární metoda však nespočívá jen v integraci nejrůznějších výdobytků vědy, ale také (a především) ve slučování nejobecnějších a zdánlivě se vylučujících přístupů ke světu. Tak jako Snyder střídavě (a zároveň současně) promlouvá ústy vědce, buddhisty, básníka a aktivisty, tak se u něj prolíná přístup vědecký, religiózní, umělecký a praktický. To se odráží i v jeho literárním stylu. „Básnická nadsázka, osobní zkušenosti a vzpomínky se tu střídají s vědeckou, úzce odbornou objektivitou, selský rozum s východní symbolikou, myšlenky jsou vedeny oklikami, zámkami či skoky na základě asociace, a vtip a ironie se tu prolínají s emocionální naléhavostí. Syntetické vidění světa umožňující Snyderovi uchopit věci v nejširších souvislostech se tak projevuje i v neanalytickém způsobu vyjadřování [...]. Snyder zachází s jazykem jako s živou hmotou“ (ERBAN, 1996, s. 10).

To je důvodem, proč je jeho myšlení neuchopitelné výhradně z pozice vědy a těžko přístupné odborné analýze (Snyder se bezpochyby nikdy nestane klasikem nějakého vědního oboru či školy), ale zároveň neobyčejně podnětné pro každodenní život. V přirozeném světě naší životní zkušenosti také nelze oddělit fakta od významů, empiricky osvojené zkušenosti od apriorních předpokladů, poznatky od emocí. Snyder dává přednost konkrétnímu před abstraktním, praxi (a zkušenosti) před teorií.

Vizionář

Řekneme-li o Snyderovi, že je básníkem, opomíjíme význam, jenž může mít i pro úzké vědecké kruhy; řekneme-li, že je budhistou, opomíjíme Snyderův ekologický a kontrakulturní aktivismus. Snyderovy aktivity v oblasti poezie, environmentalismu či buddhismu nelze jednoduše oddělit, tak jako nelze roztrždit jeho celistvý životní názor do přehledných škatulek osobních zkušeností, subjektivních pocitů, estetických dojmů, mytologických obrazů a ověřených vědeckých faktů. Snyder v sobě stmeluje podněty a aktivity, které se ve všeobecném povědomí vylučují. Tento prvotní dojem neslučitelnosti je dán tím, že v naší kultuře máme společenské funkce a profese rozhozeny podobně, jako je rozbita i naše představa o světě jako celku. Celistvou osobností (jejíž je Snyder typickým příkladem) se však člověk stává tehdy, když se naučí vstřebávat okolní podněty a přistupovat ke světu otevřeně, bez apriorních předpokladů a předpokladů. Svět jako celek se pak odráží i v soudržnosti jeho životního názoru.

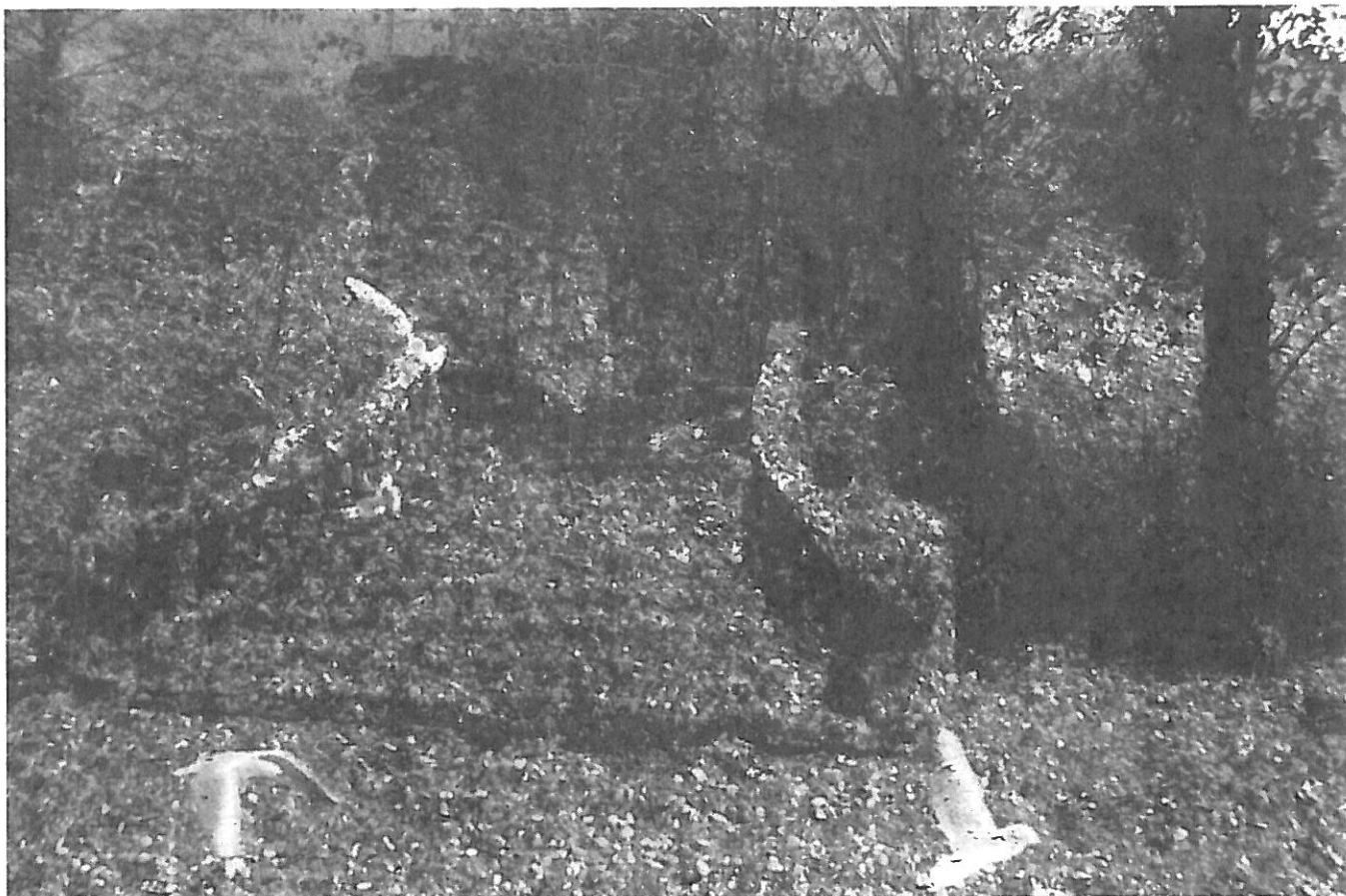
Charles Molesworth charakterizuje Snydera jako *vizionáře*. To je velmi vhodné označení, neboť jde o společenskou funkci či roli, kterou známe, ale která se z naší kultury spolu s rozpadem celistvého přístupu a s příkrým oddělením vědy, umění a náboženství vytratila. Přitom vizionářství je staré jako lidstvo samo. Vizionář je člověk, který v průběhu života nabyt určitou *vizi* (ideální představu utvořenou na základě nejrůznějších podnětů a zkušeností, příčin vnitřních či vnějších) a podle této vize naplňuje svůj život, případně se snaží působit i na své okolí. (Společenská úloha vizionáře se snad nejlépe zachovala právě ve Spojených státech, kde mnoho vynikajících umělců jako například R. W. Emerson, H. D. Thoreau, W. Whitman, A. Ginsberg, ale i politiků — G. Washington, T. Jefferson, A. Lincoln — svou celoživotní aktivitou, přesvědčením a nasazením vždy přesahovali své úzce vymezené postavení.) Nejdůležitějším rysem vizionářství je právě syntetičnost, tedy celistvost myšlení, cítění a každodenní aktivity. Vizionáři bývají celistvými osobnostmi, které vahou své přesvědčivosti zanechávají ve své kultuře nesmazatelnou stopu. Vizionářství nemusí být zabarveno religiózně, ačkoliv se může svou charismatičností takto jevit. Snyderovo vizionářství však bezpochyby religiózní prvky má, neboť Snyder začlenil buddhismus a východní duchovní kulturu do svého životního názoru velmi pevně. „Snyder volá po tom, po čem volá každý revoluční a du-

Petra Růžičková: z cyklu Aether, 2000

chovní prorok — totiž po novém smyslu toho, co znamená být člověkem“ (MOLESWORTH, s. 109).

Bob Steuding (který se na rozdíl od Moleswortha ve své monografii *Gary Snyder* zabývá Snyderem výhradně coby básníkem a jeho úlohu kulturního hrdiny záměrně ponechává stranou) přirovnává Snydera k *šamanovi* a psychickému léčiteli. Pro Snydera se skutečně novodobá společenská funkce básníka kryje s úlohou šamana u archaických společností. Neboť šaman se (stejně jako „umělec“) „narodí s určitými psychickými potížemi, ale skrze vyléčení sebe sama [...] se u něj rozvine hluboká znalost podvědomí. Šaman je v tom nejopravdovějším slova smyslu prvním básníkem, neboť vyjadřuje — skrze zaklínání, zpěv a vize, jež nabyt v transu a o kterých

Petra Růžičková: z cyklu *Z druhého břehu*, 1997

podává zprávu — úzkosti celé skupiny. Tím, že dává tvar či formu nevědomému životu svých spoluobyvatel [...], vymítá mentální poruchy a léčí psychická poranění“ (STEUDING, s. 105). V souladu s touto archaickou tradicí Snyder chápe poezii v mnohem širším významu, než je běžné, a označuje tímto pojmem veškerou ústní slovesnost (ať už jde o zpěv, zařikávání, modlitby, proroctví, kletby, pořekadla, hádanky atd.) a definuje ji jako „odborné a inspirované užívání hlasu a jazyka k vyjadřování výjimečných a mocných stavů mysli, které v okamžiku vzniku jsou vlastní osobnosti pěvce, ale na hlubších úrovních jsou společné všem, kteří naslouchají“ (cit. dílo, s. 199). Zvuková a hudební kvalita Snyderovy poezie je zřejmá, jak se o tom lze přesvědčit na živých nahrávkách jeho autor-ských čtení.

„Šaman-básník je jednoduše člověkem, jehož mysl snadno dosahuje všemožných jiných stavů a životů a jenž zhudebňuje sny“ (SNYDER, 2000, s. 208). Úlohou šamana je umět „vystoupit“ ze sebe a přitom být schopen vrátit se zpět, aby mohl zprostředkovat ostatním to, čeho během svého „výletu“ nabyl. Šaman tedy nevyjadřuje sám sebe, nepromlouvá sám za sebe, nýbrž je pouhým tlumočnickem, médiem či zprostředkovatelem

něčeho, co promlouvá skrze něj. „Ústy šamana promlouvá divoká zvěř, duchové rostlin, hor a vodních předělů. On zpívá jim a oni zpívají skrze něho“ (SNYDER, 2002, s. 49).

Právě zde se dostáváme k tomu, jak svou úlohu, společenskou roli a poslání básníka chápe sám Snyder: „A mě těší pomyslení, že starost o tuto planetu, o integritu biosféry je u básníka dlouho a hluboce zakořeněna, protože úlohou zpěváka bylo zpívat za obilí, za Plejády, za bizona, antilopu. Spojit se velice zvláštním způsobem s ‚tím jiným‘, co leží mimo lidské chápání, s něčím, co nedokážou vysvětlit žádní učitelé, ale do čeho můžeme proniknout pouze tak, že se odvážíme překročit hranice a vstoupíme do svého vlastního myšlenkového bludiště, bludiště podvědomí. Básníci byli tudíž vždycky ‚pohany‘ [...]. Dábel totiž žádným ‚d’ablem‘ není, je to šamanský tanečník z Trois Frères, napodobující losa, s losími parohy a s kožešinou na zádech, a to, co dělá, dělá kvůli tomu, aby byla zvířata na jaře plodná“ (SNYDER, 1995, s. 24).

Můj volební obvod — divočina

Jak ve svém cestovním deníku *Zemědům* (SNYDER, 2000,

s. 170), tak v *Praxi divočiny* (SNYDER, 1999a, s. 38) se Snyder vrací k příhodě, která ho v mládí hluboce ovlivnila. V roce 1965, před posledním návratem do Japonska, podnikl Snyder spolu s Ginsbergem a přítelkyní několikadenní výlet do chráněné oblasti Ledovcový štít (Glacier Peak) ve státě Washington. Na samém vrcholku Ledovcového štítu, po několikadenním stoupání, kde všemi směry byly viditelné pouze masivy, hřebeny a vrcholky hor nedotčené divočiny bez jediné stopy člověka, položil náhle jeden ze Snyderových společníků řečnickou otázku: „Myslíš, že je pro tohle všechno nějaký senátor?“ O několik let později Snyder během jednoho semináře (tento jeho příspěvek byl později publikován ve sbírce *Turtle Island*) prohlásil: „Bohužel, pro tohle všechno není žádný senátor. Rád bych promyslel novou definici humanismu a novou definici demokracie, která by zahrnovala mimolidské, a která by zastupovala i tyto okresy.“ „Jsem tady proto, že bych rád s sebou přinesl hlas z divočiny, mého volebního obvodu“ (Snyder, cit. dle STEUDING, s. 118).

Ve svém vizionářství tedy Snyder usiluje nechat skrze sebe sama, skrze svůj život, své eseje a především svou poezii (po způsobu novodobého šamana) promluvit přírodu, *přirozenost* v jejím nejneuchopitelnějším, nejhlubším a nejopravdovějším

smyslu slova — být zástupcem a obhájcem zájmů *divočiny* ve svém lidském společenství. Již dnes, s přihlédnutím k jeho dílu a k všeobecnému uznání, jehož se mu dostalo, lze tvrdit, že se mu to podařilo. A toto jeho celoživotní úsilí trvá i v nadcházejícím století: „*Můj hlavní zájem zůstává stejný, jaký byl vždycky: pomáhat, dělit se s lidmi o vlastní pohled na svět i životní praxi, které reflektují vzájemný vztah a vzájemnou závislost života i všech věcí na světě. A pokusit se nabídnout možnou budoucnost, která bude ne-mechanistická a méně exploativní, a která by umožňovala různorodosti a mnohotvárnosti téhle planety dále růst a rozvíjet se*“ (Snyder, cit. dle HELM, s. 77).

Vít Erban (*1974),
prozaik, esejista, pracuje v Knihovně TF JU
v Českých Budějovicích.

(Texty jsou úryvky rigorózní práce *Kultura a divočina: kultivace a přirozenost v pojetí Garyho Snydera obhájené na Katedře kulturologie FF UK v roce 2001; v roce 2002 byla práce oceněna čestným uznáním v soutěži o Cenu Josefa Vavrouška.*)

Literatura

- BLUMFELD, S. M.: *Gary Snyder: hledání vlastních kořenů*. Baraka, 1996, zima, s. 22–23
- ERBAN, V.: *Konec přírody: do hlubin přirozenosti s Gary Snyderem*. UNI, r. XIII/2003, č. 4, s. 31–34
- ERBAN, V.: *Kulturní pluralismus Garyho Snydera*. UNI, r. IX/1999, č. 7, s. 33–35
- ERBAN, V.: *Snyderovy znovuobjevené cesty*. Literární noviny, r. VII/1996, č. 1, s. 10
- HELM, M.: *Můj kraj, stejně jako tvůj kraj, jde do prdele*. Vokno, r. 1993, č. 16, s. 75–79
- JAŘAB, J.: *Dítě na skleníku*. Odeon, Praha 1989
- KEROUAC, J.: *Dharmoví tuláci*. Světová literatura, r. XXXVII/1992, č. 3, s. 109–122
- KEROUAC, J.: *Dharmoví tuláci*. Winston Smith, Praha 1994
- LUŽNÝ, D.: *Zelení bódhisatvové*. Masarykova Univerzita, Brno 2001
- MOLESWORTH, CH.: *Gary Snyder's Vision*. University of Missouri Press, Columbia 1983
- SNÍŽEK, L.: *Dharmový tulák aneb Kluk, který se vyzná v lese*. Lidové noviny, r. 2001, 8.2., s. 32
- SNÍŽEK, L.: *Kultura divočiny v díle Garyho Snydera*. Literární noviny, r. XIII/2002, č. 44, s. 4–5
- SNYDER, G. — JAŘAB, J.: *O poezii dalekého západu*. Literární noviny, r. X/1999, č. 15, s. 4–5
- SNYDER, G. — SNÍŽEK, L. — KOLÍBAL, L.: *Dobrovolná prostota je možná*. Dotek, r. 1999, březen, s. 32–35
- SNYDER, G.: *Čtyři změny*. Tvorba, r. 1990, č. 26, 27, s. 20–21
- SNYDER, G.: *Místo v prostoru*. Mat'a / DharmaGaia, Praha 2002
- SNYDER, G.: *Praxe divočiny*. Mat'a / DharmaGaia, Praha 1999a
- SNYDER, G.: *Staré cesty*. Volvox Globator, Praha 1995
- SNYDER, G.: *Tahle báseň je pro medvěda*. Argo, Praha 1997
- SNYDER, G.: *Zemědům*. Mat'a / DharmaGaia, Praha 2000
- SNYDER, G.: *The Gary Snyder Reader*. Counterpoint, Washington, D. C. 1999b
- STEUDING, B.: *Gary Snyder*. Twayne Publishers, Boston 1976
- ZÁBRANA, J.: *Obeznámeni s noci*. Československý spisovatel, Praha 1987

Zvukové nahrávky

- Beatnici v Praze — Live CD: Ginsberg — Ferlinghetti — Snyder*. Argo 2001
- Poetry Reading by Gary Snyder, March 12, 1987*. <http://lib.berkeley.edu/MRC/audiofiles.html>